

Директор М.Омарова

«29» август 2023 г.

Согласовано
«31» август 2023 г.
Зам. директора по УВР
Магомедалиева М.Г. / М.И.Магомедмусаева

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

По родной литературе 5 класс

(1 часу в неделю, за год 34 часов)

учебно-методический комплект: «Просвещение» 2023

Планирование составлено на основе общеобразовательной программы
Москва, «Просвещение» авторы: Ч.М.Меджидова.Г.А.Магомедова

Учитель: Магомедалиева М.Г.

2023-2024 уч. год

ГКОУ РД «Ибрагимогарская СОШ Тляратинского района»

Нардадииятъул Программадъе бай

Художествияб адабиятъул къдийб күмек гъабула кинабго рахъ камилав инсан күказе, глагараб халкъалъул рухъиаб бечельялъул күчталда глонилазе тарбия къзе.

Гъединильид ал школалда мальиэ тласа рищун руго цалдохъабазе мустахликал, магнальул ва мацалъул рахъалъ шевалде щварал авар литератураялъул ва чо-ча вакъиялъул миллатлаузл ҷо-ҷо асарал. Гъезда тлад халттулаго, лъималазда лъазе кола художествиял асаразул анализ гъабизе, гъезие биттараб къшмат къзе ва адабияб теориялъул къвар бугел баянаездаса пайды босизе, гъелдаго ҷадахъ гъезие разызие кколя художествияб каламъул пасихъти ва гъвариши.

Рагул устарлъиялъул асарал мальи кколя адабияб курсалъул аслияб рахълъун.

Мальялъул мурадлъун кколя разгул устарлъиялда лъимал хадур гъезари, камилал художествиял асараэда гъолъе раккизе руғын гъари, пасихъаб сипатияб каламъул тату лъялде гъел рачин, гъельул күчталда асаразулъ рихъизаруул обществениниял гъоркъорлъабаздальун, гладамаузл гъамал-хасиятаздальун авторасе абиэе ва бихъизабизе бокъараб аслияб пикру разызиялде ва бичичилялде рачин.

Адабиял курсалда жаниб хасаб бакъ кколя Ватлан хиралыялъул, миллатазда гъоркъоб гъудуллыи ккөвялъул, дунгялалъулго захматжалъул мурадал ҷуниялъул асар цалдохъабаль күчаялъ.

Адабиятталъул дарсаз лъимал тілмупа миллатазул адаб-хүрмат гъабизе, миллатазда гъоркъоб гъудуллыи вакълии бишун къшиматаб бечельи хисабалда къбул гъабизе. Гъеб мурадалъе глоно цалдохъабаз лъай-хъвай гъабула ҷогидал миллатазул литератураялдаса авар мацаладе руссинаруул лъикъал асаразулун.

Лъайгун тарбия къвялъул масъалабиги, цалдохъабазул гъелалъулаб жалбихъиги хисабалде босун, авар мацалда литератураялъул курс гъучун буго къиго бутаялдасан:

Тючебесеб - 5-9 классазда литературияб ҷали, кишибелб - Дағъистаналъул литератураялъул курс.

5-9 классазе ҷалул материал къун буго тарихиагүн-тематикияб ва жанразул тартибиги ҷүнун. Гъениб хисабалде босула байбихъул классазда ҷалул дарсаэда лъималазе щвараб халбихъи ва гъениб лъураб күчталда гъучула хадубкүн литературияб ҷали.

5-9 классазда мальизе программалып тарбия къеялье лъшкад ресал рүгел, риччизе бигзаял, художествияб рахъоль щвалде щарал халъияб калзуул гъунарлып, авар адабиятальуп ва вакильялуп жишлатазул хъвадарухъабазул тласа ришарал асарал.

Гъеб программалып аслияб талаб:

литературауде аслияб рокъи базаби;

чехун ва пасихго цалиялъуп бажари камилъизаби;

мальулел асараузул гъварильтүде раккизе ва аслияб пикруялда (идеялдао хадур гъезе къөзельүн, анализалык авалияб роцауда лъимал рүгүн гъари, тлахъал цализе гъира-шавъ бижизаби).

5-9 классазе тласа ришарал асараэрес къола цалдохъабазул гъумруялъуп халбихы бечед гъабизе, сипатияб каламалъул пазат босисе лъималазда мальизе, гъеэуль рухийб сахаватлык кучазе, гъумруялда даңччалел гъемерал лъугъа-бахъиназе биштараб къышмат къезе рүгүн гъаризе.

Цибаб классалып курс гъуцун буго тарихиябен тематикияб тартибици џунун. Гъель рес къола лъималазул лъай гъаммалъизаби, литературиял асараэзда кокол лъугъа-бахъинап чванкъоттараб тарихияб заманалда хурхарол руккин цалдохъабазда биччизаби, ва гъездә бихъизабизе гъел асараэзда жаниб баты-батыиб тарихияб заманалып гъадалазул гъумруги гъамал-хасияти за рука-рахъинги гъангъун цебечеизабун букин; гъелдаго цадахъ лъималазе разгула жакъасеб къоялдаги гъел мальулел асараузул буаеб къеар: гъанжесеб гъумруялъе биштараб къышмат къун бажарулар, арапданде къвечного.

10-11 классазда мальула Дағъистаналып литература.

10-11 классазда мальизе хисабалде росун руго Дағъистаналып вакильялъуп миилатазул машыурал разгул устарзабазул тласа ришарал асары.

Тасым классазда авар ва Дағъистаналып литература мальиляп аслияб масъалалын ккола художествиял асарал гъваридго риччүлөв, гъезул идеялда (аслияб пикрүялда), сипатияб каламалъул хасъабада хадув гъолев, гъезие биттараб къышмат къун бажарулөв, жиндири халкъалъул рухийб бечельбасаров чипүн щивас цалдохъан вахъшнави. Авэр адабиятталдаги инсаныяталыгы гъаммал образал ратизе ва ратида рахъизе лъимал рүгүн гъарула. Учителас цалдохъабазда мальула халкъаль-чезарурали рухиял гүрхъабазда рекъон героязул хъвада-чөади, гъамал-хасият борцине. Гъебго халлти гүргүс адабиятальуп дарсазаги гъабулемүл, къиябго адабиятала рухиял талабал түүрарал күч данде ккун, гъаммал рахъал ратани, лъимал хасислалде рачине захмалъуларо.

Школалда мальизе тласа ришун руго хъвадарухъанасул художествияб рахъаль камилал, тарбия къеялье мустахликъал асарал. Цалдохъабазда таладаб буго классалданыги рокъобниги гъел асарал түүранго цализе. Цалулаго лъугъараб рухийб асаралып къуччалда гъабула анализаудук халлтиги.

Асарал мальулаго, хъвадарухъанасул гъумруялъуп

ва творческияб нухалъул хакъальуп баянаги къезе ккода.

Гъель квэрбакъула художествиял асарал гъваридо риҷиизариизе гуреби, Ватманалъе ритјухъав, халкъалъул рухъиял байрахъ борхатго кквее къеркъараф разгул устарасул халуцараб гъумру, жигараб хяракатчилии баян гъабизеи. Гъельул хасилада цандохъабазда цебе чезе ккода тполабго жиндири пагъму-гъунарги реклел бухиги хирияб Ватманалъе, глагараб халкъалье ва хъулухъалье къурав гъакъилав авторасул гвангъараб сипат.

Аваразул ва Дагъистаналъул югидалги миллатазул адабиятальуп гъаммаб щебетлеяльуп бицинеги программалядә заман бихъизабун буго.

Анализ гъабулелтул, тладчлей гъабуламаъизе риҳъизаруул асаразда ва пайды босула ѡреккун мальзарәзда.

1946-1990 соназда Дагъистаналъул халкъазул адабият мальулаго, тладчлей гъабизе ккода программалядә къурал тласарашцарал асаразда.

10-11 классазда Дагъистаналъул югидал миллатазул литератураялдаса бишунго лъиклал разгул устаразбазул що асарал гъваридомаъияль рескъола, Дагъистаналъул халкъальул гъунки, рухъияб цольи, глахъалаб къисмат, батли-батлийб къеральул иогояб культура букин бихъизабизе, миллатазда гъоркъоб гъүинилъи-зацълии бишун тладегланаб хазинальун лъузгин баян гъаби. Дагъистаналъул хъвадарухъабазул щебесеб ва гъанжесеб къискапалъул рельстен, гъеузул адабият югояб чвахиляда свери баянго бихъизабизе бигъальула дандеккунхал гъабураб мехали. Программалядә мулканго ѡзарун руго ѹшибаб классалда лъималазда лъазе ккокел литературияб теориялдаса баянал.

Теориялдаса авалыл баянал къезе байбихъула **5** классалда, хадубкун гъеузул сиях юнкъинабизе, мальзарал гъварид гъаризе хисабалде росун руго. Асаралзул анализ гъабулелтул, теориялъул баяназдаса гъамиидо пайды босизе ккода.

10-11 классазда мугъчвай гъабула гүрус адабиятальул дарсазад мальзараб материял адабияб теориялъул баяназда.

Рагла ракъанде ўун, адабияб лъай къеяльул мастьала тубан бажаруларо, гъамиидаб къаглидаяль классун къватисеб ўали гүучиччого. Гъединльидол чара гъеччого тубазе кколя класстун къватисеб ўалилъул программа. Гъездә тласан гарачвари гъабизе хасал дарсалги риҳъизарун руго. Муглалимасда тладаб буго цалдохъабазе ўализе къезе цохло риҳъизаруул гурелги, ахираб заманалъ басмаялде рахъарал, критиказ рецизарал ўалил асаралги.

Щибаб классалъул программалядә къун буго калалула ва хъявул калам щебетлеэзбизельун тюритиизе ккокел халтлабазул къадар.

Гъел халтлаби ўупаго руҳарал руго адабиял асарал мальзарал. Гъединльидол лъималги руғунылъула сипатиаб каламаде, поэтазул хъевадарухъабазул пасиқлаб

мацилде, разлаби дандранде, хабар гүүчице, магнайлда рекъараб форма батизе, жайдерго пикру къохъо ва баянго зазыр гъабизе. Гъелдальун асаразул анализ гъабизе, гъезие къимат къезеги цалдохъабаузл къимат борхула.

Программаялда чезабун буго, адабиятальул курс молтулаго, лъималазе щвэзэ ккөлеб лъяльул ва лъугыне

бажкариялъул мужканаб гүүрхьи-ракъ.

Лъазе кколя малъулел асаразул хасил бицине, щираб классалъул программаялда къурал литературийб теориялъул бажкариялъул талабал кийиде рикъун руго:

- 1) Ассаралъул анализ гъаби ва гъельие къимат къун бажари.
- 2) Калам гүүчүн бажари.

Программаялда бихъизабун буго щираб художествиаб асар малъиэе бикъун къураб цалул заман. Цалдохъабаузл къадаралде, лъялде ва гъевулаун классалда халтыи гъабиже руgel шартлааде балагъун, яги методикийб ракъаль чара гъечеъбльун биххулен бугони, учителасул ихтияр буго, цо-цо темаъле къурал саалтаазулъадар, жиндаго лъиклаблыун бихъараб къаглидааял хисиэабизе.

Адабиятальул эдесаэда цадахъо гъамшигобачине кколя класстун къэйтисеб халтыици: адабияб кружок, цаларал тлахъаэда тласан баххисал-конференциял тюрити, литературиял хаял, пасихъо кучдуул, харбал цалиялъул къечал, концертазде, кинояде, театрападе цадахъ ин ва бихъаралда тласан гара-чвэари гүүчи, поэтазул, хъевдарухъабаузл бакъазде сапарал гъари, литературиял музейзде швэй, халкъияб къалзул гъунаразул асарал ракъир гээдэл табдираал.

5 классалда адабият темабазада творчулел

кілдзулал ва хъевавулал халықабазул аслиял тайпаби.

Биңіңізге бигьаяб ғелмияб маңылда хъваралғи художествиялық тексттің разғұн, дурун ңақалазе рүгүн гъари. Реккехъельзаруул художествиялық асарал пасихің ңали, күдімдеса қобытташыл ғәлтиідегі (тексттіде ғлагарун) къокъогы хасип бицин (абунғи хъванғи), гөлда гъоржыбес сурат-сипатталыул бишуңел бакталғи ккезар. Цалдохъабазул жидерген захиматалыул, гъез жамағаталыгъе гъабулең пайдалыб халықул бицирал сочиненнял хъвай.

Бағыадураздехун, гъезул ккарап лъуга-бахъиназдехун жиндиштің бижараб пикруги зазыр гъабун, телевизоралласаннеги кинояданниги рихъарал фильмабазул, цалараб художествиялық асаралыул хәкъалыул бицин базжари.

Авар маңылбулгун бухъен

Къураб темаялда хабар гүчи.

Гладатаб план.

Сипатиаб ва ғладатиаб ғелмияб қалам.

Гъезул батылъи.

Предметтеге гъабураб сипат-сурат ңұнун, хабарияб тексттің тласан изложение хъвай.

Рагул биттараб ва хъвалсараб мәгіна хал гъаби.

Синонимал, антонимал, гаргар, тема, тексттің аслияб мәгіна базын гъаби.

Лъаялъул ва бажариялбул рахъалын

5 классалыул цалдохъабазда ңерел аслиял талабал

Цалдохъабазды лъазе ккода:

- лъазаруул асаразул ва гъезул автографул царал;
- лъазаруул асаразул бағыдурали вә гөл гъоржыр глахъалыул лъуга-бахъиназул рахаси;
- адабият теориялдаса базын:
- художествияб асарап алтын бағыдуру, бағыдурасул монолог, диалог, дидактикалық, олииетворение, эпитет;
- адабият марғабазаса халықиял марғабазул батылъи
- программада реккехъельзаруул текстал

Цалдохъабазда бажаризе ккола:

- лъзарурал асаразди гъорлья хасал лъгъа-бахъинал рата ражызе;
- лъзарел асаразди жанир кколел лъгъа-бахъиназды гъоркъоб заманияб ва гъилла-мурадиияб бүхъен чезаби;
- мальулеб асаралда жаниб дандеккөял, эпитеттәл, олицетворениял ратизе ва текстазда гъоркъоб гъеул бүгөб квэралье баян къезе;
- мұғланышасул тѣдкъаялда рекъон лъзабулеб асаралъул багъадұрасул ғламал -хасият бишине.
- минуталда жаниб **90-100** разлу кколел хөхъилялда лъзарурал текстал разгүн, ритгүн ва ҷаҳун ҹализе;
- рекъехъе лъзарурал асаралпасихъо ҹализе;
- гъимтина б хабарияб асар, яги чо бүтла изложение хисабалда бицине ва хъвазе;
- захматалъул темаялда сочинение хъвазе (жиндириг хъалтуп хъалбижъилялъул къучалда);
- асаралъул бағыадұрасул хасият разгүзе (бишунги хъванги)
- гъимтина б хабарияб асаралъул яги күдиялъул چо кесекалъул план гүчүзие;
- асаралъул бағыадұраздехүн ва лъгъа-бахъиназдехүн лъгъараб бербалагыги загыр гъабун, жинцаго ҹаларад художествиял асарале къимат къезе (бишүн).

Жидекаго ҹализе кколел асарал:

«Гъбигъсанасул лъшмал» - марғы

«Рахъухъирци» - марғы

Бечельи къваричо-махшел бокъила» - марғы

«Дир санал тликъвиялда хъван руго» - марғы

«Авар халкъальул кицаби, абыял, бицанкылаби» - З.Галиханов

«Аздағы ғвараб гүлжрукъ» - А.Ақаев

«Кусаңиңулы бесдәлазулы ҳәкъальупъ марғы» - Г.Хачалов

«Рин тәдбан буғо дир тапшылда. Ватланалыл махл» - Ф.Галиева

«Нильдералғо рицине бөгъуларо» - М.Габдулхаликов

«Их» „Хасел» - Оцол гүлмұру», «Радиоиял ҳәкъальупъ» - Ц.Хамзат

«Тозғол мағданы» - З.Хажиев

«Лекіли», «Алаазан», «Херал мағларулаш» - Р.Хамзатов

«Кантты» - Г. Расулов

«Гъимтінай найшын» - А.Мухамаев

«Лъадал парчы» - Т.Таймасханов

«Дир Дағыстан» - Х.Газизкиров

«Күчідүл» - Д. Яңдиеев

Рекелеңе лъарапиңе кколел асарал:

«Ганичил вас» - («засас гүодөзе вичкан, бурттина гъажалде рехана», - ян абураб бакланда лъүгизеган)

«Гъалбаңыз гәнкіги» - Ц.Хамзат (Гәлхуда бертин 8-10 куплет).

«Табигылам берцина б жо» - И. Гапишіажиев

«Маша» - Р. Хамзатов (2 бүтә)

Дөвр адабият. 5 класс.

№ п/ п	Дарсны тема	Саг1 ат	Словариаб хялгти	Наглядность	Тактар гъаби материал	Рокъобе Хялгти	Къо мош1
1	Халкъиаб къалзул гъунар «Ганчил вас»	1	Тепи, караван, ральхаби, чадирахи, шоб букунаро,	Маргъбазул тъахъал	Фольклориал асарал	Гъадагаб анализ	
2	«Лъабго гъунар гъбуураав бахларчи»	1	Аштархан, күй, къоролай, шербетальуль,	Журнал «Лачен»	«Ганчил вас»	Хласил Бишине	
3	«Дир сонал тъикъаялда хъван руго» (маргъя)	1	Хилила, рекл1,	Журналал «Лачен» ва «Г будуултий»	«Лъабго гъунар гъбуураав бахларчи»	5 куплет реклехъе	
4	«Къурууль хуттарав Галии»	1	Гарши, мажора, нүхби, хъвакл1ей, мильир	Халкъиаб кучидузул мажмуг1	««Дир сонал тъикъаялда хъван руго» »		
5	Бишанкъаби. Кипаби.	1		Журнал «Лачен» Галии	«Къурууль хуттарав хъвазе тетр.	Бишанкъаби	
6	Изложение «Хамаги гланк1ги»	1		Изложениизул мажмуг1			
7	«Янгъизасул кеч1» «Мискинтий» «Даргиязул халкъиаб кеч1»	1		Маргъбазул тъахъал	Кипаби ва абиал		
8	ЦЦ..Хамзат «Гъалбацги гланк1ги»	1	Бахын, х1ал-зулмуулда, пурман, парчак1, гъванцуяб, т1епун,	Хъвалдарухъа-насул сурат	«Янгъизасул кеч1»	Гадатаб анализ	
9	ЦЦ..Хамзат «Гъалбацги гланк1ги»	1	зат1фиран, гъанграп, айтур,	Хъвалдарухъа-насул сурат ва т1ахъал	«Мискинтий»	П бутталыул 5 куплет реклехъе	
10	Габдулмажид Хачалов «Шахламаз»	1		Хъвалдарухъа-насул сурат	ЦЦ..Хамзат «Гъалбацги гланк1ги»	Хласил Бишине	
11	Габасил Мухамад «Чибирикъ»	1	нушал, бика, харангы, гъарааваш, махмар, лъунка, хъундахъ, руг1ел, ссуй.	Хъвалдарухъа-насул сурат	Г1. Хачалов «Шахламаз»	Пасих1го цализе	

12	И.Галымжанов «Бечедал чагъазде»	1	Зайну, шокъпич ого, рикъзи, дадал	Хъваларухъя-насул сурат	Глабаски Мұхламад «Чибирикъ»	Реклехе лвазабизе
13	«Тәбигәт бернинаб жо»	1	Вагъза, сухимат, зулму,	Хъваларухъя-насул сурат	И.Галымжанов «Бечедал чагъазде»	Глалатаб анализ
14	Рұгъжаса Эльдарилав «Хъбуру-хъара»	1	Далил, Эхуд Гламирхан, Гүрган, чүхібі, Айтамир, Гәлан.	Күчидузул тәхашал		
15	Изложение «Наби»	1	Тұлда, тәгілам, къасд, вильтүбүн, тәрамагъадағи, мажмугу!	Изложениязул		
16	Көккюралласа Сагид «Мильтириш»	1	Миттиришо		Рұгъжаса Эльдарилав «Хъбуру-хъара»	Хасил бишине
17	Абуталиб Гъапуров «Дир гүмүрү»	1		Хъваларухъя-насул сурат	Мильтиришо	Пасихіто пәнизде
18	Абуталиб Гъапуров «Дир гүмүрү»	1		Хъваларухъя-насул сурат	K/ Сагид «Мурсалханасе нагана»	Глалатаб анализ
19	Глазиз Иманагаев «Хәләт үзіненасул гүмүрү»	1	Заглипшүн, бокеүн, деситник, кывым,	Хъваларухъя-насул сурат	Абуталиб Гъапуров «Дир гүмүрү»	Глалатаб анализ
20	Мұхламад Шамхалов «Зұрмыхабазул нохъода»	1	Чванта, мильтүн,	Хъваларухъя-насул сурат	Глазиз Иманагаев «Хәләт үзіненасул гүмүрү»	Хасил бишине
21	М. Сулимсанов «Хәлінқараб сапар»	1		Хъваларухъя-насул сурат	М.Ш.«Зұрмыхабазул нохъода»	Глалатаб анализ
22	М. Сулимсанов «Хәлінқараб сапар»	1		Хъваларухъя-насул сурат		Хасил бишине
23	Сочинение «Дирәбен»	1				
24	Расул Хәламзатов «Вера Васильевна»	1	Гәлизаб, бүгттанал, панаң, комунарад,	Хъваларухъя-насул сурат ва тәхъбал	М. Сулимсанов «Хәлінқараб сапар»	5 куплет реклехе
25	Расул Хәламзатов «Маша»	1	Рейкстагальтул къед, россегілан, хәләнъва, гурга, гүрмендо, лепек,	Хъваларухъя-насул сурат ва тәхъбал	Расул Хәламзатов «Вера Васильевна»	Пасихіто цәнизе
26	Гл. Хачадор «Гласа льуба, пълмамъ майор»	1	Землянка, фашистал, хабарча,	Хъваларухъя-насул сурат	Расул Хәламзатов «Маша»	Хасил бишине
27	Гл. Хачадор «Гласа льуба, тъалмагъ майор»	1	хъянч, килиса,	Хъваларухъя-насул сурат		Глалатаб анализ

28	Фазу Галиева «Рии тад бан буто дир талъялда»	1		Хъвадаруха-налбул сурат.	«Гласа лъгъта, тълмажъ мајор»	Пасихъго цапизе	
29	Мухамад Габдулхалимов «Инсул мина»	1	Хитаб	Хъвадаруха-налбул сурат ва тахъал	Фазу Галиева «Рии тад бан буто дир талъялда».	Гладатаб анализ	
30	М.Габдулхалимов «Инсул мина»	1		Хъвадаруха-налбул сурат ва тахъал	Хъвадаруха-налбул сурат ва тахъал	Хасил бидине	
31	Изложение «Ясти шылғын»	1	Фашист, партизан, разведчик,	Изложение изуз мажмуг-1			
32	Абумуслим Жафаров «Сихираб циу»	1		Журнал «Лачен»	Мухамад Габдулхалимов «Инсул мина»	Хасил бидине	
33	К. Темирбулатова. «Дир лъимерхияла хиял буклана»	1		Хъвадаруха-налбул сурат ва тахъал	Абумуслим Жафаров «Сихираб циу»	Пасихъго цапизе	
34	Класс тун къватыб шами Ц.Хамзат	1		Хъвадаруха- налбул сурат ва тахъал	К.Темирбулатова. «Дир лъимерхиял буклана»	Гладатаб анализ	

